

26. YILDÖNÜMÜNDE HOCALI SOYKIRIMI

“

Rus birliklerinin desteğini alan Ermeni kuvvetleri, stratejik önemi büyük olan Hocalı kasabasına 25 Şubat'ı 26 Şubat'a bağlayan gece insanlık tarihine kara leke olarak geçen bir soykırım yapmışlardır. Resmi rakamlara göre 106'sı kadın, 83'ü çocuk olmak üzere toplam 613 kişi hayatını kaybetmiştir. Yalnız bu sayılara kayıpları, soykırımdan psikolojik olarak derinden etkilenenleri, hayatını engelli olarak sürdürmek zorunda kalanları da eklediğimizde bu trajedinin boyutun daha da acı verici noktalara uzandığı rahatça görülecektir.

A. Gencehan BABİŞ*

*Namerdi kim çağırdı,
Göyden olum yağırdı.
Dilnen demek ağırdı,
Layla, Xocalım, layla.*

Zelimxan Yaqub

İlk olarak, soykırımın son derece planlı yapıldığı ve önemi kritik olan Hocalı'nın seçilmesi tesadüf değildir. Bölgedeki tek havalimanının Hocalı'da bulunması özellikle sıcak çatışmaların devam ettiği süreçte buraya önemli bir üs özelliği kazandırmıştır. Buna ek olarak, Hocalı'nın bölgeye göre daha yüksekte bulunması savaşta çevreye hakim bir mevzi özelliğini de beraberinde getirmiştir. Kasabanın önemli yollar üzerinde yer alması önemini daha da artırmıştır. Hocalı'nın Bakü -Hankendi demiryolu ile Bakü- Şuşa karayolunun üzerinde bulunması ve Hankendi'ne giden elektrik hattının buradan geçmesi bu noktada belirtilmelidir. Dolayısıyla soykırım, belirlenmiş bir strateji çerçevesinde yapılmıştır.

Karabağ Savaşı'nın ilk günlerinden beri Hocalı, etrafındaki köylerin işgal edilmesiyle izole edilmiş, Askeran Kalesi'nin Ermeniler tarafından alınması ve sonrasında Me-

şalli, Cemilli, Karkicahan ve Köşeler gibi köylerin işgaliyle Hocalı'nın dünya ile kara bağlantısı kesilmiştir. Öte yandan Hocalı'nın çevresinde Ermeni güçleri katliamlar yapmaya zaten başlamıştır. Bölgede Ermenilerin yoğun yaşadığı köylere ise ağır silahlar konuşlandırılarak Hocalı tamamıyla abluka altına alınmıştır. 1992 yılına kara bağlantısı olmadan giren Hocalı'ya verilen elektriğin 2 Ocak 1992'de kesilmesi dönemin ağır kış şartları da göz önüne alındığında yaşam koşullarını iyice ağırlaştırmıştır. Bölgeye helikopterler ile yapılan insani yardım yeterli olmamakla birlikte bunlara ateş açılması hava bağlantısını da sıkıntıya sokmuştur. 28 Ocak 1992 tarihinde Şuşa semalarında içerisinde 44 sivilin bulunduğu bir helikopterin vurulması, bütün uçuş personelinin hayatını kaybetmesi Karabağ'ı tekraren yasa boğmuştur. Bu kanlı terör olayından sonra Hocalı'yla hava trafiği kesilmiştir.¹ Azerbaycan'ın bu süreçte siyasi olarak kırılgan yapısı ve yeni bağımsızlığını sağlamış bir devlet olması sebebiyle savaşın getirdiği istikrarsızlığı daha da derinden hissetmiştir. Ermeni kuvvetlerinin Sovyetler Birliği'nden sonra bölgede kalan 23. Tugay'a bağlı 366. Mekanize Alayı'nın da desteğiyle Karadağlı'da yaşanan bir başka soykırım ile Hocalı'nın ayak sesleri duyulmuştur. Ortaklaşa hareketin sonunda Karadağlı yerleşim biriminin

ele geçirilmesinden sonra köyü savunanlar halkın büyük bölümüyle birlikte kurşuna dizilmişlerdir. Katledilen 150 kişinin cesedi patates çukuruna atılmıştır.² 1992 yılında 25 Şubat'ı 26 Nisan'a bağlayan gece ise üç ayrı cephede acımasızca saldıran Ermeniler tarafından Hocalı'da insanlık tarihi için kara bir sayfa açılmıştır.

Tarihi Süreç

"Büyük Ermenistan" hayaliyle Ermenilerin tarih boyunca yaptığı eziyetleri Azerbaycan'ın yanı sıra Türkiye'nin de birçok ilinde görmek mümkündür. Türkiye'de Kars, Ardahan, Iğdır, Van gibi doğu illerinde ve Karabağ'ın birçok yerinde Ermeni mezalimi en acımasız yüzüyle tarih sahnesine çıkmıştır. Azerbaycan Türkleri, kadim yurtlarından 19. yüzyılın sonralarından 1990'ların başına kadar birçok zaman diliminde sürgünlere ve mecburi göçe zorunlu bırakılmıştır.

1828 yılında 139 bin kilometrekare olan Azerbaycan toprakları 1991 yılına gelindiğinde 86 bin kilometrekareye düşmüş, bunun da 17 bin kilometrekaresi Ermenistan tarafından işgali edilmiştir. Bu çerçevede Ermeniler tarafından Azerbaycan Türklerine yönelik ilk bilinçli katliamlar 1905 - 1907 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Ermeni çeteleri tarafından Türklerin köyleri basılarak yağmalanmış, Türklerin nüfusunun azaltılmasına ilişkin zorba eylemler hayata geçirilmiştir. 1918 - 1920 yılları arasında da bu durum devam etmiş ve binlerce Azerbaycan Türkü öldürülmüştür. Bakü'de sadece bir günde 12 bin kişi soykırıma uğratılmış ve Şamahı'da ise 7 bin kişi acımasızca katledilmiştir. Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu'nun bölgeye girmesiyle Azerbaycan Türkleri rahat bir nefes almıştır. 31 Mart tarihi Azerbaycan Türklerine

uygulanan soykırımı nedeniyle 1998 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı tarafından alınan bir karar neticesinde "Azerbaycanlıların Soykırım Günü" olarak anılmaya başlanmıştır. Ne var ki, planlı olarak Azerbaycan Türklerinin vatanlarından sürülmesine ilişkin baskılar devam etmiş, 1948-1953 seneleri arasında büyük göçe tabi tutularak 150 bin Azerbaycan Türkü yerlerinden edilmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) son yıllarında da Azerbaycan Türkleri ve Rusların desteklediği Ermeniler arasında artan çatışmalar artmış, 20 Ocak 1990 tarihinde Azerbaycan'ın artan bağımsızlık talebini bastırmaya çalışan Sovyet Ordusu'nun tankları siviller üzerine ateş açmış, 133 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu gün, "Kara Ocak" olarak Azerbaycan tarihine geçmiştir. savaş boyutuna ulaşmış, 1 milyon insan evlerini bırakmak durumunda kalmıştır. Devam eden Karabağ Savaşı'nda Hocalı'da yaşananlar ise bu tarihi sürecin en kanlı günüdür. Geçmiş genel anlamda kısaca incelendiğinde Azerbaycan Türklerinin dört büyük göçe maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Hocalı özelinde yakın tarihe bakıldığında ise, meydana gelen zorunlu göçün ilk olmadığı bir kez daha görülmektedir. SSCB'nin çözülme yıllarında KGB'nin organize ettiği bir kıskırtıcı eylem sonucunda Fergana'dan ayrılmak zorunda kalmış Ahıskalı 54 Türk ailesi ile Ermenistan ve Hankendi'nden kovulmuş bazı Azerbaycan Türkleri de Hocalı'ya yerleşmiştir.³ Buradaki Türkler Hocalı'daki soykırım sonucu ikinci kez göçe maruz bırakılmıştır.

Soykırımın Kurbanları, Tanıkları Kanıtları

Soykırımın canlı tanıklarıyla ve soykırım kurbanlarının yakınlarıyla yapılan mülakatlar ve konuyla ilgili ifadeleri bu büyük acının açtığı yaraların hala kapanmadığını ve böyle büyük bir travmanın etkilerinin tamamen geçmesinin mümkün olmadığını göstermektedir.

• Zülfü Memmedov:

25 Şubat 1992'yi 26'ya bağlayan gece, Ermeniler Hocalı şehrini kuşatıp bombaladılar. Ailemle birlikte kuşatmadan kaçmaya çalışsak da Ermeniler bizi esir aldılar ve bodruma kapattılar. Orada 25'ten fazla hemşerim vardı. Ermeniler bizi her gün işkence edip, dövüyordu; bazılarımız öldürüldü, bazılarımız kurşuna dizildi, kalanların da başı kesildi.⁴

• Serije Talibova:

Gözümün önünde dört Mesket Türkü'nün, üç komşumuzun başını Ermeni askerinin mezarı başında kestiler. Ermeniler, anne babalarının önünde çocuklarına işkence yapıp öldürdüler. Sonra cesetleri buldozerlerle deryeye döktüler.⁵

• **Hatice Orucova:**

Sekiz yaşındaydım. Gözümün önünde babamı, anneyi, altı yaşındaki kız kardeşimi Ermeniler kurşunlayıp öldürdüler. Kurşun bana da değdi ama sadece yaraladı.⁶

Bütün bu anlatılanlar doktor raporlarıyla belgelenmiştir. Bazı tüyler ürpertici ve akıllara durgunluk veren örnekler ise şu şekilde karşımıza çıkmıştır.

• **Hasanova Fitat Ehedkızı:**

Tecavüz edilmiş, Gözleri çıkarılmış.

• **Kerimova Firengül Muhammedkızı:**

Bedeni tam doğranmış, gözleri çıkarılmış, kulakları ve göğüsleri kesilmiştir.

• **Kerimov Frunz Salmanoğlu:**

Diri diri yakılmıştır.⁷

Açıkça anlaşıldığı üzere, tanıkların ifadesi ve doktor raporları vahşetin boyutlarını ortaya koymaktadır. Günümüzde bütün dünya, mücadele etmek için koalisyon kurduğu terör örgütü IŞİD'in yaptıklarını kızgınlık ve üzüntüyle seyretmekte ve yayınlanan videoları tüyleri diken diken olarak izlemektedir. Şu anda IŞİD terörü insanları nasıl diri diri yakıyorsa, nasıl akla mantığa sığmayacak işkenceleri yapıyorsa 25-26 Şubat tarihlerinde de Hocalı'da Ermenistan'ın devlet terörü neticesinde bunların benzerleri yaşanmıştır. Şu anda terör örgütü Suriye'de PKK/YPG'nin kendi gibi düşünmeyen insanları kim olduğuna bakmayarak demografik yapısı değiştirmek için silah zoruyla evlerinden çıkartıyorsa, benzer tutum 26 sene önce Hocalı'da görülmüştür.

Doktor kayıtlarına ve yaşayan tanıkların ifadeleri göz önüne alındığında kafa tasındaki derilerin kazınmasından, tırnaklarının çekilmesine, hamile kadınlara eziyet edilmesine, 7'den 77'ye herkese insanlık dışı bir katliama girişildiği ispatlanmıştır. Bunlara ek olarak, Karabağ Savaşı'nda ayrıca bir milyon insanın evlerin göç etmek zorunda bırakılması savaşın ne boyutlara tırmadığı göstermek açısından üzerinde durulması gereken bir noktadır. Ayrıca diğer bir önemli husus da şudur; Hocalı'da yaşanan dram bütün dünyanın gözü önünde meydana gelmiş, Rusya'dan Avrupa'nın birçok ülkesine dünyaca ünlü birçok basın yayın organı bunları yazsa da bu insanlık ayıbına uluslararası kamuoyu sessiz kalmıştır.

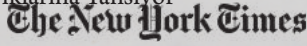
Hocalı'da kasıtlı olarak gerçekleştirilen bu soykırım hem Azerbaycan'a karşı bir gözdağı hem de tarihi kinin dışavurumudur. Şu anda Ermenistan'ın Cumhurbaşkanı ve o dönemde Hocalı Soykırımı'nın emrini veren isim olan Serj Sarkisyan'ın Araştırmacı Thomas De Waal'e verdiği röportajındaki şu ifadeler bu durumu kanıtlamaktadır; "Hocalı'dan önce, Azerbaycanlılar bizim şaka yaptığımızı sanıyordu, Ermenilerin sivil nüfusa karşı el kaldırmayacaklarını sanıyorlardı. Biz bunu kırmayı başardık. Olay bundan ibarettir."⁸ Bunların yanı sıra uluslararası yayın organları da meydana gelen felaketi manşetlerinde şöyle anlatmıştır.

• Cesetler Karabağ'ın
Tepelerine Saçılmış Halde
(2 Mart 1992)

THE TIMES

• Bölgede Yaşanan Dehşet
Kameramanın Hıçkırıklarına Yansıyor
(5 Mart 1992)

The New York Times

• Azerbaycanlılar Topyekün Savaşa
Hazırlanırken Morglar Dolmakta
(8 Mart 1992)

THE SUNDAY TIMES

Hocalı'ya Uğramayan Adalet

Bütün dünyanın gözü önünde Hocalı'da yaşananlar 1948 tarihli BM tarafından kabul edilen Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşmesi'ndeki "soykırım" tarifine birebir uymaktadır. Bunun yanında aşağıdaki metinlere göre de Hocalı'daki insanlık dramı "soykırım" suçunun bütün niteliklerini taşımaktadır;

- Nürnberg Askeri Mahkemesinin Tüzüğü (burada doğrudan soykırım suçu gösterilmese de aynı suçu teşkil eden fiiller insanlık aleyhine suç ve savaş suçu olarak nitelenmiştir)
- Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Tüzüğü (Madde 4)
- Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Tüzüğü (Madde 1)
- Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü (Madde 1)

- Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Mecellesi (Madde 103)
- Azerbaycan Cumhurbaşkanının Azerbaycanlıların Soykırımı Hakkında 26 Mart 1998 Tarihli Fermanı.⁹

Hocalı'da 25-26 Şubat 1992 tarihlerinde yaşananlar, kayıt altına alınmıştır ve belgelidir. Bu soykırımın sorumlularının bir an önce yargılanması bütün insanlığın sorumluluğudur fakat dünyada birçok soykırımın suçluları uluslararası yargı önünde hesap vermesine rağmen ne yazık ki, Hocalı Soykırımı'nın müsebbipleri hala yargı önüne çıkarılamamıştır.

Hocalı'yı Anlatmak: Üç Boyutlu Bir Tarih Anlayışı

Dünyada tarihin derinliklerinde kalan asılsız Ermeni iddiaları her ülkede çoğu zaman yalan yanlış anlatılırken tarihi bir olgu değil günümüzün bir gerçeği olan Hocalı Soykırımı'nın dünyada anlatılması, benzer dramların bir daha yaşanmasının önüne geçilmesindeki en önemli aşamalardan biridir. Hocalı'yı anmak kadar o dönem yaşanan olayların neden kaynaklandığını anlamak ve anlatmak elzem bir hal almıştır. Bu soykırımı anlatmak için artık sadece Hocalı'da verilen kayıpları gözler önüne sermenin yanında artık tarihin yazımını ve anlatımını da çeşitlendirmek, bunun için de tabiri caizse "üç boyutlu bir tarih anlayışı" benimsemek gerekmektedir. Bu üç boyutun ilki akademik çalışmalar ve haklı savların tam manasıyla dünyanın gözü önüne sermek olarak tanımlanmalıdır. İkincisi ise insanların yaşadıkları olumsuzlukları anlatarak dünyanın vicdanına seslenmek ve dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan insanların toplumsal düzeyde yaşananları kavramasına yardımcı olmaktır. Tam da burada, gelişen teknolojik imkanlar ve sosyal medyanın büyük bir rol oynadığı üzerine basa basa vurgulanmalıdır. Üçüncü boyut da diaspora ve lobi faaliyetler ile

siyasi düzlemde Hocalı'yı anlatmak ülkelerin meclislerinde bunun bir "soykırım" olarak kabulünün sağlanması için faaliyetlerde bulunmaktadır.

1994 yılında Azerbaycan Milli Meclisi Hocalı'da yaşananları "soykırım" olarak ilan etmiştir. 2011'de Azerbaycan diplomatik misyon görevlilerinin yıllık toplantısında Hocalı'nın bir soykırım olarak uluslararası alanda tanıtılması dış politikanın önceliklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Şu anda uluslararası alanda İslam İşbirliği Teşkilatı, 13 ülke ve ABD'de 19 eyalet Hocalı'daki insanlık ayıbını soykırım olarak tanımıştır; ama bu sayısının artırılması elzemdir.

Hocalı'dan Bugüne...

Ermenistan'ın bölgede istikrarsızlık kaynağı olan faaliyetlerine devam ettiği de bu vesileyle dile getirilmelidir. Azerbaycan topraklarının yüzde 20'sini uluslararası hukuka aykırı olarak işgal etmiş olan bu ülke düzenli olarak da cephe hattındaki ateşkesi ihlal etmektedir. Azerbaycan artık 90'lı yılların başında olduğu gibi yeni bağımsızlığını kazanmış ve birçok olandan yoksun bir devlet değil teknolojik, askeri, diplomatik alanlarda mesafeler kaydetmiş, özellikle yeraltı kaynaklarını son derece akılcı kullanarak bölgesinin en önemli devletlerinden biri haline gelmiştir. Ermenistan'ın ihlallerine modern çağın gerekliliklerine göre donatılmış Azerbaycan Ordusu gereken cevabı ver-

mektedir ama Ermenistan insanlık dışı davranışlarından bir türlü vazgeçmemiştir. Sorunun çözümü Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu'na devredilmiştir; ama bu çerçevede atılan sonuç verici bir adımdan söz edilememektedir. 1994 yılında ateşkes ilan edilmesine rağmen birçok çocuk, Ermenistan'ın saldırılarının kurbanı olmuştur. Bunun son örneği ise Fizuli'nin Alhanlı köyünde 4 Temmuz 2017'de acımasızca katledilen 18 aylık Zehra (Guliyeva) bebek olmuştur. Görüldüğü gibi, Hocalı'daki soykırım onulmaz tahribatlar bırakmış; ama bitmemiştir, Hocalı'daki vahşeti hayata geçiren anlayış sürmektedir. Uluslararası kamuoyunun sessizliği de Hocalı'dan Fizuli'ye kadar geçen süreçte maalesef değişmemiştir. Bilinmelidir ki, bu sessizliği gerçekleri haykırarak bozmak herkesin aslında bir insanlık görevidir.

Hocalı Soykırımı'nın 26. yıldönümünde can Azerbaycan'ın şehitlerini rahmet ve saygıyla anıyorum.

dipnotlar

*TÜRKSAM, Analist

1- Şamil Sabiroğlu, *Efsane Bayramkızı, Bir Kış Günü Vahşeti: Hocalı*, EkoAvrasya Yayınları, Ankara, 2012, p. 38.

2- Pyotr Kvyatkeviç, *Hocalı Katliamı, Hocalı: Bir Savaş Suçuna Tanıklık*, TEAS Press, İstanbul, 2015, s. 177.

3- Nazile Abbaslı, *Yüzyılın Soykırımı Hocalı*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2011, s. 22.

4- *Karabağ'da 3 Nesil 1 Soykırım*, TÜRKSAM Yayınları, Ankara, 2014, s. 21.

5- a.g.e, s. 25.

6- a.g.e, s. 26.

7- Sinan Oğan, *Türklere Karşı Yapılan Soykırımlar ve Hocalı Soykırımı*, TÜRKSAM, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/413-turklere-karsi-yapilan-soykirimlar-ve-hocali-soykirimi>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2018.

8- Thomas De Waal, A President, an Interview, and a Tragic Anniversary, Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegieendowment.org/2012/02/24/president-interview-and-tragic-anniversary/gvpa>, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2018.

9- Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ Münaqişesi, Azerbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Prezident Kitabxanası, <http://files.preslib.az/projects/azerbaijan/gl8.pdf>, s. 164.

